

Työväenkulttuuri: vastakulttuurista valtakulttuuriin

1. Työväenkulttuurin taustasta ja luonteesta

Työväenkulttuuri on jääne vanhoilta ajoilta. Työväenperinne on vain vanhojen muisteloita. Työväenkulttuuri ei kosketa tämän päivän työtä-tekeviä kansalaisia. Ovatko työväen laulut ja musiikki jo loppuun kulu-neita, kun työväenmusiikiksi kelpaavat kesällä 1988 jo Toivo Kärjen is-kelmät? Tällaisia väitteitä näkee ja kuulee 1980-luvulla myös työväes-tön omien edustajien esittävän. Näyttää siltä, että työväenkulttuuri on murrostilassa, muuttumassa käyttötavaraksi, jossa on aineksia sekä pe-rinteestä että nykyisyydestä.

Työväenkulttuurilla on yleisessä kielenkäytössä tarkoitettu ennen kaikkea menneen ajan ihannoitua elämäntapaa, joka on tiettyyn mää-rään asti luokkasidonnainen. Mutta kuinka työväen kulttuurin käy, jos sitä kannattava luokka on muuttumassa tai peräti katoamassa? Tutki-muksissa on nähty työväenluokan rajojen hämärtyvän keskiluokan suuntaan. Tämä johtuu siitä, että kehittyneimmissä kapitalistisissa yhe-teiskunnissa ruumiillista työtä tekevien lukumääräinen kasvu pysähtyi toisen maailmansodan jälkeen, ja palveluissa toimivat eri ammattiryh-mät ovat määrältään suurentuneet. Näin työväenluokan erottaminen erilaisista keskiluokan tai keskikerrosten ryhmistä ei ole yhtä itsestään-selvää kuin teollistumisen alkuvaiheessa.¹ Kulttuurin prosessien suunta näyttäisi myös vievän keskiluokan suuntaan.²

Kuitenkin kehityksen tulkitseminen työväestön keskiluokkaistumi-seksi, ”porvarillistumiseksi”, voi olla liian yksinkertaista. Vertailevassa kansainvälisessä luokkarakenne- ja luokkatietoisuustutkimuksessa, joka perustuu Marxin luokkateoriaan, on tultu siihen tulokseen, että Suo-

¹ Alestalo 1985, 135.

² Räsänen—Lehtonen 1977, 21.

mi on 1980-luvulla palkkatyöläisyhteiskunta: noin 80 % ammatissa toimivasta väestöstä on palkkatyöläisiä ja loput noin 20 % yrittäjiä.³ Kulttuurintutkimuksen kannalta on perusteltu kerrostumajaon käyttöä. Näin voidaan ottaa huomioon keskikerrostumat ja niiden kulttuurihierarkkisen yhteiskunnan kulttuurin ja perinteen muokkaamis-, jäljittely- ja siirtoprosessissa.⁴ Kansankulttuurin tutkimuksen kannalta olennaisia eivät olekaan prosentit vaan työväeksi nimetyn väestöosan kulttuurin sisältö ja kulttuuristen merkitysten etsiminen.

Teollistuvan yhteiskunnan merkittävimpiä prosesseja on ollut työväenluokan ja sen oman kulttuurin synty. Mutta synnyin ohella voidaan seurata myös sitä, miten tuo kulttuuri kehittyy aluksi vastakulttuuriksi, mutta hyväksytään vähitellen valtakulttuurin osaksi ja muuttuu vähitellen työväenperinteeksi. Kun työtätekevät luokat ovat nyt päässeet myös yhteiskunnalliseen vastuuseen, halutaan menneen taistelukauden kulttuuriperintö tallentaa, mutta samalla kysytään, mitä käyttöä sillä voisi tälle ja tuleville sukupolville olla. Analogisesti voidaan päätellä jotakin siitä, mitä vanhaan maatalousyhteiskuntaan kuuluvien piirteiden, kansanpukujen, pitäjänruokien tai kansanmusiikin harrastus on merkinnyt niin talonpoikaiskulttuurin perinnölle kuin kansalliselle identiteetillekin. Talonpoikaiskulttuurin sisällön ja käsitteen loi sivistyneistö omia tarkoituksiaan varten. Suomen nostaminen kansakuntien joukkoon vaati myös ”kansan” nostamista esiin. Aikakauteen kuului, että talonpoikia pidettiin aidoimpina kansallisen kulttuurin ilmentäjinä. Talonpoikien arvostusta lisättiin määrittelemällä heidän kulttuurinsa luonteeltaan kansalliseksi.⁵

Työväenkulttuurin synnyssä on nähty monenlaisia vaiheita ja erilaisia aineksia kuten vaistonvaraista omaehtoista toimintaa, ylempien yhteiskuntaluokkien huolenpitoa, holhousta ja lopulta omaa luokkatietoista taistelua.⁶ Työväen elämässä tuli olemaan erilaisia aineksia, jotka voidaan kokonaisuutena ymmärtää erilaisten kulttuurivaikutteiden kohdatessa syntyneeksi uudeksi, kollektiiviseksi kulttuuriksi. Se kasvoi lopulta työväenliikkeen pyrkimyksistä ja ihanteista sekä työväen omista toiveista. Se oli kulttuurin muoto, joka kasvoi vanhasta maaperästä saaden elinvoimaa uusista aineksista. Työväen elämäntapa (Lebensweise) on käsitteenä lähimpänä sitä, mitä suomalainen kansatieteellinen tutkimus on ollut. Vaikka termiä ”elämäntapa” on kritisoitu erällä ta-

³ Suomalaiset luokkakuvassa s. 516.

⁴ Räsänen—Lehtonen 1977, 23—34.

⁵ Kansa liikkeessä s. 102—107.

⁶ Mm. Suomen työväenliikkeen historia ja Kansa liikkeessä s. 30—31.

hoilla,⁷ sen on kansatieteessä ymmärretty sisältävän aineksia sekä ylemmiltä yhteiskuntaluokilta ja kerrostumilta (obere Schichten) että perinteisestä kansankulttuurista, yhtä hyvin ruraalista kuin urbaanistakin ainesta. Kieli, ruokakulttuuri, asuminen, sosiaaliset suhteet, aatteet, käyttäytymisnormit, tavat syntyivät osittain maalaisympäristössä, osittain tehdaskylissä ja kaupunkien teollistuvissa yhteisöissä.

2. Työväenkulttuurin ja työväenperinteen tutkimuksesta

Kaikki perinne on kulttuuria, mutta kaikki kulttuuri ei ole perinnettä. Toisin ilmaistuna tämä tarkoittaa sitä, että perinne on tavallaan kulttuurin jatkuvuusaspekti. Dynaamisen kulttuurin muuttumista vähittäin työväenperinteeksi⁸ voidaan tarkastella monesta perspektiivistä. Tämän ajan näkökulmasta on tietenkin mielenkiintoista tietää, miten tuo perinteeksi muuttunut kulttuuri on kehittynyt, ja onko sillä enää merkitystä työväen oman identiteetin ylläpitäjänä.

Vasta 1950-luvulta alkaen työväen tutkimus on alkanut saada kulttuuritutkimuksessa tieteellistä syvyyttä ja historiallista perspektiiviä. Turun yliopiston kansatieteen laitoksen aloittama eri ammattiryhmien tutkimus johti eri työalojen, ammattiryhmien ja teollisuustyöväen työ- ja elämäntilanteiden systemaattiseen kartoitukseen. Siihen kuuluivat työprosessien, työryhmien, työolojen, työajan, palkkauksen, asumisen, ruokatalouden, vaatetuksen ja vapaa-ajan selvittäminen. Vastaavien selvitysten saaminen maaseudun oloista antaa vasta oikean kuvan maassamme tapahtuneista muutoksista 1860-luvulta 1960-luvulle.⁹ Samoihin aikoihin tutkittiin Ruotsissa työn ja vapaa-ajan suhteita ihmisten elämässä, työn subjektiivista kokemista, työhön sosiaalistumista, ”ammattikulttuureita” ja naistyöntekijäin elämänehtoja ja työoloja sekä luokkatietoisuutta marxilaisesta näkökulmasta.¹⁰ Tällä tavoin luotiin kuvaa siitä, keitä olivat työväenkulttuurin kannattajat.

Viimeisimpänä vaiheena on nähtävä koko eurooppalaisen työväen tutkimuksen organisoituminen, aihepiiristä kiinnostuneiden yhteenliittyminen tieteellisen keskustelun syventämiseksi. Näin syntyi saksalaisella kielialueella ”Die Kommission Arbeiterkultur der Deutschen Ge-

⁷ Hannu Soikkanen (1985) pitää termiä epämääräisenä, eikä sitä pitäisi käyttää sosiaalishistoriallisessa tutkimuksessa. Elämäntavan käsite on kuitenkin keskeinen sosialististen maiden tutkimuksessa; ks. Sosialistisen elämäntavan ongelma.

⁸ Määritelmästä ks. Peltonen 1985, 6.

⁹ Talve 1984, 36–46; Talve 1985, 22.

¹⁰ Gustavsson 1979, 9–12.

sellschaft für Volkskunde’’ vuonna 1979 ja ns. Liperi-ryhmä skandinaavisten tutkijain yhteenliittymäksi vuonna 1981.¹¹

Myös yhteiskunnan taholla asia legitimoitiin. Aikaisempi taisteleva vastakulttuuri hyväksyttiin Suomessa virallisesti valtakulttuuriin kuuluvaksi, kun eduskunta vuonna 1980 myönsi varoja työväenperinteen tallentamiseen osoittaen samalla tehtävän Museoviraston vastuulle. Samana vuonna asetettiin ensimmäinen työväenperinnetyöryhmä selvittämään tallentamisen ja tutkimuksen kokonaistilanne maassamme. Sen selvitysten ja suositusten perusteella nimitettiin vuonna 1982 toinen työväenperinnetyöryhmä, jonka suosituksista on vauhtiin lähtenyt mm. työväen keskusmuseohanke Tampereelle sekä teollisen miljöön ja työn dokumentointi. Kolme vuotta myöhemmin asetettu kolmas työryhmä selvitti työväenperinteen (-kulttuurin) tutkimuspoliittisten painopisteiden ja suuntaviivojen perusteita, tutkimuksen edellytyksiä ja koordinoinnin tarvetta. Yksi tämän selvitystyön tuloksia on työväentutkimusta käsittelevän kulttuuri- ja perinnetieteellisen bibliografian¹² aikaansaaminen. Työryhmä tuotti myös koko tutkimuskenttää ja eri tieteenaloja luotaavan katsauksen ”Tutkimus ja työväenkulttuuri”.¹³ Selvitysten perusteella erottui seitsemän erillistä tutkimussarkaa, joista monet edellyttävät monitieteistä tutkimusta. Seuraavassa hahmotellaan työväenkulttuurin tutkimuksen ongelmia kansatieteen näkökulmasta.

3. Tutkimuksen ongelmanasettelusta

Tiedettä sellaisenaan saatetaan pitää itseisarvona, ja näin on usein ollutkin. Mutta uudella tiedolla ja tiedonhankinnalla on kytkentänsä tähän aikaan, tämän hetken ongelmiin. Sven B. Ekin mukaan historiallinen tutkimus ilman kytkentää omaan aikaamme saattaa helposti olla merkityksetöntä. Hänen mukaansa on tärkeää — mikäli mahdollista — etsiä problemeja omasta ajastamme ja kulttuuristamme lähtien.¹⁴

Kulttuurin ylikansallistuminen on nykyisin keskeinen kansallisia kulttuureita uhkaava tekijä. Tämän todellisuuden tiedostaminen on kansallisen kulttuurin elvyttämisen lähtökohta. Jorma Kalelan mukaan tämän päivän keskeinen kulttuurinen tehtävä on varmistaa ihmiselle edellytykset toteuttaa kulttuuriset perusoikeutensa. Ihmisen identiteetin

¹¹ Die andere Kultur s. 7; 1. nordiske seminar 1983. Tätä uutta aaltoa vanhemman suomalaisen tutkimuksen osalta ks. Talve 1985.

¹² Stenvall 1987.

¹³ Stenvall—Holmalahti 1987.

¹⁴ Ek 1984, 214.

rakentamisen, hänen itseymmärryksensä syventäminen ja hänen itse-tuntonsa lujittamisen pohjalta nousee keskeinen kansalliselle perinne-politiikalle asetettava tavoite. Siihen kansalliseen kulttuuriperintöön, josta ihmisen on saatava hakea identiteettinsä rakennusaineita, kuuluu myös työväenperinne.¹⁵

Työväenkulttuuri kuuluu osana kansanomaiseen ja kansalliseen kulttuuriin, ja sen luonteen ja vaiheiden tunteminen on tärkeää muillekin kuin työväenluokan jäsenille. Kuitenkin työväen oman identiteetin rakentamisen kannalta oman luokkakantaisen vastakulttuurin kehittymisellä on ollut suuri merkitys. Yhä edelleen se saattaa luoda pohjaa uudelle ”palkkatyöläisen” identiteetille.

Tämäntapaisten monikerroksisen kulttuurimuodon tutkiminen on monin tavoin ongelmallista. Rajauksia on pakko tehdä eri suuntiin. Lähimmäksi tulevat kulttuurihistoriallinen ja sosiaalishistoriallinen näkemys. Hyväksyttävältä tuntuu Dieter Kramerin tulkinta, jonka mukaan työtätekevän väestön tilan tutkiminen kuuluu sosiaalishistorialle. Sillähän on tilastolliset ym. menetelmät tähän. Kulttuurintutkimuksen on keskityttävä työväen/palkkatyöläisen arvosysteemiin kuuluviin kulttuurin ilmauksiin sosiaalisessa ja rakenteellisessa kontekstissa. Nämä sisältävät ryhmän tai luokan sisäisen arvojärjestelmän ja siihen sisältyvän elämäntavan suhteessa yhteisön muihin kilpaileviin arvojärjestelmiin sekä sen aktiivien ja passiivien panoksen yhteisöllisen kulttuurin hyväksi.¹⁶

Tänä aikana, jolloin paljon puhutaan työväen perinteen ja kulttuurin tallentamisesta, sen museoimisesta ja sen elvyttämisestä ja jopa uusikäytöstä, on paikallaan luoda katsaus siihen, millaisissa oloissa tuo kulttuurimuoto Suomessa syntyi, millä henkisen elämän alueilla se kukoisti, mistä aineksista se muotoutui ja millaisia kollektiivisen ilmaisun muotoja se sai.

4. Luokka ja kulttuuri

Teollistuminen sysäsi liikkeelle työväen vapautumisen yhteiskunnan ns. laillisesta suojelusta ja isäntiensä holhouksesta ja teki yhtäältä mahdolliseksi oman osakulttuurin muotoutumisen. Toisaalta se kuitenkin repäisi työntekijän irti turvatusta ympäristöstä. Työväestön elämän perusta muuttui ratkaisevasti. Tehdastyön myötä alkoi läheinen ja holhoava suhde työnantajan ja työntekijän välillä löystyä.

¹⁵ Kalela 1985.

¹⁶ Kramer 1986.

Suomessa ei yleisesti ottaen jouduttu aivan samanlaiseen taloudelliseen ahdinkoon kuin esimerkiksi Englannissa. Maassamme syntyi skandinaavisen esikuvan mukaan 1880-luvun alkupuoliskolla ns. wrightiläisiä työväenyhdistyksiä, joissa eri yhteiskuntaryhmiin kuuluvat toimivat yhdessä päämääränään pahimpien taloudellisten ja sosiaalisten epäkohtien poistaminen tai lievittäminen. Näissä yhdistyksissä kuitenkin esiintyi vanhaa patriarkaalisuutta, mikä näkyi niihin kuuluvien säätyläisten holhoavana asenteena työläisjäseniä kohtaan. Tästä työväestö pyrki eroon ja se johti omien yhdistysten perustamiseen. Vuosisadan vaihteen jälkeen uudistusvaatimukset terävöityivät ja lopulta tsaarinvaltaa vastaan suuntautuneen suurlakon jälkeen työväenkulttuuri sai lopullisesti vastakulttuurin luonteen.

Työväen oma aktiivinen panos ja voimistunut sosiaalinen reformipolitiikka pakotti työnantajat kiinnittämään huomiota työntekijäin elinoloihin, työaikaan, asunto-oloihin, palkkaukseen, vapaa-aikaan ja koulutukseen. Näin työväestö alkoi 1900-luvulle tultaessa hahmottua omaksi luokaksi ja sai vähitellen oikeuksia toinen toisensa jälkeen. Tuon ajan työläiset tuskin tiedostivat luovansa omaa kulttuuriaan, mutta elivät paremman elämän toivossa. Tässä pyrkimyksessä parempaan he käyttivät omaa kulttuuriaan sekä oman sivistystasonsa kohottamiseen että taisteluaseenaan. Kulttuuri oli tärkeä luokan sisäisen arvojärjestelmän luomisessa.

Tähän työhön osallistuivat puolueet, ammattiyhdistykset, osuuskunnat ja niiden kulttuurijärjestöt ja tietenkin aktiivinen jäsenkunta. Ne loivat yhdessä ikään kuin kollektiivista ja usein kansainvälissävytteistä populaarikulttuuria perinteisen elämäntavan rinnalle ja vastapainoksi. Vuosisatamme alkuvuosikymmeninä rakennettiin toimivat organisaatiot ja luotiin perusstrategiat. 1920- ja 1930-luvuilla työväenliike oli poliittisesti hajallaan. Kommunistien toiminta oli tukahdutettu maan alle ja sosiaalidemokraattinen liikekin oli osittain eristyksissä. Näin työväen oma arvojärjestelmä oli alistetussa suhteessa vallitsevaan (oikeistolaiseen) arvojärjestelmään.

Mutta kulttuurinen toiminta jatkui. Näinä vaikeina aikoina kukoisti sitäkin enemmän omaehtoinen ”työväentalokulttuuri” teattereineen, iltamineen, koulutus- ja valistustilaisuuksineen. Tällaiseen toimintaan osallistuneille syntyi yhteenkuuluvuuden tunne, oma identiteetti, omat symbolit ja samastumiskohteet. Näin ensin tsaristisen Venäjän ja sitten porvarillisen Suomen puristuksessa muovautuivat vähitellen ne työväenkulttuurin muodot, joita paljon myöhemmin, 1960- ja 1970-luvuilla, on alettu pitää ”perinteisenä” työväenkulttuurina.

5. Työväentalo: työväen ideologinen ja kulttuurikeskus

1800-luvun loppupuolta ja 1900-luvun alkua on sanottu yhdistysten aikakaudeksi. Silloin perustettiin suuri joukko erilaisia tarkoituksperiä ajavia seuroja ja yhdistyksiä, virallisesti rekisteröityjä ja epävirallisia. Työväenyhdistykset muodostivat vain osan näin syntyneessä yhdistysten kirjossa. Tällaiset yhdistykset kokosivat yhteen säännöllisesti sekä aktiiveja että vähemmän aktiiveja jäseniä. Tarkoituksiin soveltuvia kokoustiloja ei kuitenkaan ylempiä yhteiskuntaryhmiä lukuun ottamatta ollut. Näin päädyttiin rakentamaan omia kokoontumistiloja. Työväenyhdistysten ohella niitä rakensivat lukuisat muut yhdistykset ja yhtymät kuten nuorisoseurat, maamiesseurat, vapaaehtoiset palokunnat, urheiluseurat jne.¹⁷

Työväenyhdistyksiä alettiin perustaa 1880-luvulla ensin kaupunkeihin ja pian myös maaseudulle. Aluksi kokoonnuttiin vuokratiloissa, mutta työväenliikkeen radikalisoituessa porvarilliset omistajat sanoivat irti yhteistyösopimukset. Tällöin oli pakko rakentaa omia kokoontu-

Kuva 1. Pienetkin teollisuusyhdistykset pystyivät rakentamaan oman työväentalon. Kotkan Tiutisten työväentalo rakennettiin vuonna 1908 ja sitä laajennettiin vuonna 1924, jolloin siihen lisättiin suuri voimistelusalali sekä kokous- ja kirjastohuoneet. Turun yliopiston kansatieteen laitoksen (= TYKL) kuva-arkisto.

¹⁷ Kansa liikkeessä; Stenius 1987.

mistiloja taloudellisista vaikeuksista huolimatta. Ensimmäinen työväentalo valmistui Turkuun vuonna 1889,¹⁸ mutta valtaosa rakennettiin 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen kuluessa. Maailmansotien välisenä aikana rakentaminen oli vähäistä, mutta talot — sosiaalidemokraattien, sillä kommunistien (kansandemokraattien) taloista useat oli valtio takavarikoinut — olivat vilkkaassa käytössä. Toisen maailmansodan jälkeisissä muuttuneissa oloissa, jolloin vasemmistopuolueet saivat vapaan toimintaoikeuden, uusia työväen toimitaloja rakennettiin runsaasti.

Ihanteellisen työväenliikkeen ja yleensäkin seurojentalojen aika oli kuitenkin ohi. 1950-luku oli työväentalojenkin viimeinen kukoistuskautsi. Väestön maaltapako, muutto kaupunkiin, työttömyys ja hakeutuminen Ruotsiin työnhakuun 1960-luvulla tyhjensivät maaseudun sen aktiivisimmasta väestöosasta, nuorisosta. Työväentalojenkin ylläpito jäi vanhojen tehtäväksi ja kävi myös taloudellisesti ylivoimaiseksi. Ne alkoivat rappeutua, niitä myytiin ja purettiin. Samoihin aikoihin aktivoitui kuntien rooli julkisten kokoontumistilojen rakentajana. Seurojentalojen tilalle alkoi kohota kuntien omistamia urheilutaloja, uimahalleja ja nuorisotaloja. Ne eivät enää olleet eksklusiivisia, vain yhden aatteen kannattajille varattuja, vaan kaikkien kansalaisten yhtäläisessä käytössä.

Mutta vielä kerran koitti työväentalojen aika. 1970-luvun toisella puoliskolla alkoi kaikkinaisen perinteen arvostamisen ja elvyttämisen aalto, joka ei suinkaan ollut vain suomalainen ilmiö. Työväentalojen kuten muidenkin seurantalojen arvo kulttuurihistoriallisesti arvokkaina rakennuksina alettiin tajuta. Valtiovalta alkoi myöntää rahaa rapistuvien, vielä jäljellä olevien talojen korjaamiseen vuodesta 1978 lähtien. Vuonna 1983 tehdyn tiedustelun mukaan maassamme oli vielä noin 2600 erityyppistä seurantaloa ja niistä oli noin 700 työväentaloja.¹⁹

Taloja siis korjattiin, mutta mitä niillä tehtäisiin? Millaista toimintaa niihin pitäisi saada? Mikä olisi työväentalon funktio nykypäivän maailmassa? Monet niistä toimivat rahankeruun välineinä järjestäen tansseja, diskoja nuorisolle ja vuokraamalla tiloja halukkaille. Mutta on myös haluttu elvyttää vanhaa työväenhenkeä, sitä työväenkulttuuria, jonka varaan koko työväenluokan poliittinen, ideologinen, henkinen ja kulttuurinen muotoutuminen rakentui. Siksi työväentalon luonne on ymmärrettävä oikein.

¹⁸ Willner 1978.

¹⁹ Yhdistystalotoimikunnan mietintö; työväentalojen merkityksestä maaseudulla ks. Andersson 1983.

Ei liene kovin väärin nimittää koko vanhaa työväenkulttuuria työväentalokulttuuriksi, vaikka toki monia muitakin tekijöitä on otettava huomioon. Joka tapauksessa suomalainen työväentalo oli paikkakuntansa ideologinen ja kulttuurinen säteilykeskus, jonka merkitystä työväenkulttuurin muotoutumisprosessissa, arvojärjestelmän kulttuuristen ilmausten muokkaajana ei voida jättää vähälle huomiolle.

6. Sosiaalisen arvojärjestelmän osatekijöitä: työväenjuhlat

Näkyvä tapa manifestoida yhteenkuuluvuutta on juhlat. Juhlilla on monentasoista yhteiskunnallista merkitystä. Kansatieteellinen tutkimus on ryhmitellyt perinteisesti juhlat niiden luonteen mukaisesti: vuotuisjuhlat, ihmiselämän juhlat, työnjuhlat jne. Juhlilla uskotaan olevan monia tehtäviä ihmisten elämässä. Inhimillisten tarpeiden ohella juhlat täyttävät myös tiettyjä ideologisia tarpeita. Voidaan sanoa, että tietyt juhlat vahvistavat vallitsevaa yhteiskunnallis-poliittista järjestelmää, kun taas toiset ovat vastajuhlia, jotka puolestaan vahvistavat vastaideologiaa.²⁰

Työväen elämänmuoto tuli sisältämään yhtä aikaa kotoista, paikallista, maalaisympäristöstä kotoisin olevaa kansanperinnettä, porvarillisesta miljööstä lähtöisin olevaa tapakulttuuria ja kansainvälistä, ideologispohjaista kulttuuria. Nämä ainekset eivät kuitenkaan olleet toisistaan irrallaan, vaan muodostivat uuden kokonaisuuden, jota syystä on voitu sanoa osakulttuuriksi tai peräti vastakulttuuriksi. Kansanomaisiin talonpoikaisiin ja porvarillisiin tapoihin liitettiin uusia elementtejä, jotka tulivat ilmentämään nimenomaan työväenliikkeen arvoja.

Tavat ja tottumukset perustuivat yleensä siihen kansanomaiseen ainekseen, joka tuli teollisuuspaikkakunnille muuttaneiden mukana. Monenlainen yhtiö-, osuus- ja avustustoiminta on ollut tunnettu jo talonpoikaisyhteisöissä. Tällainen toiminta organisoitui myös ennen asumatomille seuduille syntyneissä teollisuuskylässä. Sen sijaan on voitu havaita, että jo esiteolliselta ajalta peräisin olevissa kaupungeissa maalaisympäristön tapaperinteellä ei ollut hyviä edellytyksiä jatkua, vaan se pyrki korvautumaan osittain porvarillisen ja osittain uuden työväen tapakulttuurin muodoilla.²¹

Vuotuisjuhlat osoittavat selvästi työväenkulttuurin kahtalaisen luonteen. Yhtäältä vietettiin omia, täysin vain työväelle tarkoitettuja

²⁰ Räsänen, R. 1987, 96.

²¹ Lehtonen—Räsänen 1973, 83—84, 109.

juhlia, joilla nimenomaan pyrittiin luomaan yhteisyyden tunnetta, korostamaan omaa luokkaidentiteettiä ja omia ihanteita. Toisaalta oli myös yleisiä, tavallaan valtakulttuurin yleiseen tapaperinteeseen kuuluvia, talonpoikaista tai porvarillista alkuperää olevia juhlia. Seuraavat esimerkit valottavat tätä dualismia. Lisäksi tässäkin yhteydessä on muistettava, että juhlissakin työväentalo näytteli monasti keskeistä roolia.

Selvä työväenkulttuuriin kuuluva vastajuhla oli vappu, toukokuun ensimmäinen päivä. Tämä työväen tärkein vuosittainen tapahtuma vakiintui vuonna 1906 toukokuun ensimmäiseksi päiväksi. Sitä oli kyllä vietetty jo vuodesta 1890 lähtien kansainvälisen mallin mukaisesti. Työväen vappu sijoittui ajallisesti yhteen ylioppilaiden kevätjuhlan kanssa. Tämä samanaikaisuus laajensi vapun kansan suuren osan yhteiseksi juhlapäiväksi, mutta työväki vietti sitä omalla tavallaan ja omalla tahollaan.²² Talonpoikaisiin ja porvarillisiin juhliin verrattuna nämä työväenjuhlat olivat enemmän tai kokonaan poliittisten ja ideologisten eturyhmien organisoimaa toimintaa mutta samalla myös massojen suurta manipulointia.²³

Työväen oman aktiviteetin ja työväenliikkeen välittämänä vapun sisältöön kuului omaleimaista, ryhmäsidonnaista ainesta kuten työväentalomiljö, luokkahenkeä kohottavat puheet, ryhmäidentiteettiä vahvistavat yhteiset kulkueet sekä niihin liittyvät ryhmäsymbolit, liput, laulut ja marssisävelmät.²⁴

Muista työväenjuhlista myös äitienpäivä ja kansainvälinen naistenpäivä olivat uusia kansainvälisiä, keskusjohtoisesti propagoituja ja ohjattuja juhlia. Niihin muokattiin valmis mallikaava, jonka mukaan niitä tuli viettää ja johon kuului työväenaatteeseen sopiva sisältö. Näihin juhliin kuului vapun tapaan idealismia, poliittisuutta ja vähitellen myös kaupallisuutta. Vapun tavoin niihin liittyi vastakulttuurin luonne.

Äitienpäivä syntyi amerikkalaisen esikuvan mukaan. Suomeen se tuli pian sen jälkeen ja vakiintui 1920-luvulla. Alkuaan oikeistolais-isänmaallissävyytteisen ja kansakoulujen levittämän juhlan omaksuivat työväen naisjärjestöt maailmansotien välisenä aikana. Monien ulkonaisten yhtäläisyyksien ohella juhlan ideologisessa sisällössä oli eroja, jotka saattoivat näkyä esimerkiksi siten, että koulun juhlassa puheen piti pappi, kun taas työväenyhdistyksen juhlissa puheen sisältö oli poliittisuhteinen.²⁵

²² Lehtonen 1979; Lehtonen 1983, 603.

²³ Sarmela 1979.

²⁴ Korff 1984.

²⁵ Räsänen—Lehtonen 1977, 75—83; Väättäinen 1978, 103; Dölle 1979, 127—136.

Kuva 2. Äitienpäiväjuhlan osanottajat Jämsänkosken työväentalon edessä vuonna 1926. Museoviraston kuva-arkisto.

Suomen poliittisen suuntauksen johdosta työväestöllä oli 1920-luvulla vain vähän tilaisuuksia kokoontua julkisesti ja tuoda esiin omaa ideologiaansa. Tällaisena aikana työväenluokan symboliikkaakin oli käytettävä varoen. Silloin tarjosivat sekä äitienpäivä että kansainvälinen naistenpäivä jokseenkin vaarattoman mahdollisuuden puhtaasti työväen arvojärjestelmän esiintuomiseen.

Kansainvälisen naistenpäivän juhlaankin saatiin vaikutteet ulkomailta. Sen valtakunnallinen vietto otettiin ensimmäisen kerran puheeksi vuonna 1902 ja 1920-luvulta alkaen juhlaa alettiin viettää säännöllisesti maaliskuun alussa. Luonteeltaan siitä tuli vahvasti omia arvoja korostava päivä, josta kaupallisuus ei pystynyt saamaan otetta. Esimerkiksi Kotkan Tiutisissa juhlan viettäminen merkitsi samastumista työväenluokkaan sekä juhlaan liittyvien arvojen hyväksymistä.²⁶

7. Luokkakantaisuus ja luokkakuntaisuus

Työväen vapaa-ajan kulttuuri kehittyi oman aikakautensa porvarillisen tapakulttuurin kontekstissa, mutta se sai samalla selviä omia painotuksia, jotka syntyivät oman tietoisuuden kehittymisen kautta. Työväen-

²⁶ Väättäinen 1978, 80–81.

luokan muotoutumisen esikautena, jota on nimitetty myös filantropian ajaksi,²⁷ aloitteet lähtivät useimmiten liberaalin porvariston taholta, jolloin tapakulttuurin muodotkin saivat massoille sovellettua porvarillista sävyä. Vapaa-aika tuli käyttää työväen sivistämiseen, ja tästä pyrkimyksestä tuli sittemmin työväenliikkeen tärkeimpiä tavoitteita. Kun yhteydet liberaaliin porvaristoon heikkenivät, tuli tilalle omista lähtökohdista nouseva ja omiin päämääriin pyrkivä toiminta. Seurauksena oli, että työväki alkoi kehittää omaa kulttuuriaan eristyksissä muista yhteiskuntaluokista. Sen sanottiin huvitelleen, urheilleen ja näytelleen omissa järjestöissään, omissa yhdistyksissään, jotka olivat eksklusiivisia, vain työväelle tarkoitettuja.

1800-luvulla kehittyneet porvariston seuraelämän ja vapaa-ajan vieton muodot eivät sellaisenaan soveltuneet kasvavalle työväestölle. Ensiksikin porvarillisten muotojen noudattamiseen ei yksinkertaisesti ollut varaa ja toiseksi puuttuivat riittävän suuret kokoontumistilat. Lopulta esteeksi muodostuivat vielä arvojärjestelmän sekä rakenteelliset että sosiaaliset tekijät, sillä porvarillisen kulttuurin muodot muodostuivat vähitellen työväestölle tabuiksi, kielleyksi tai halveksituksi alueeksi.

Toimeentulon ja aktiviteetin välillä on nähtävissä yhteys. Edellytykset sosiaalisen ja kulttuurisen aktiviteetin kohoamiselle sekä uusien urbaanien käyttäytymis- ja tapakulttuurin normien omaksumiselle syntyivät vasta taloudellisen aseman parantuessa, työajan lyhentyessä ja vapaa-ajan lisääntyessä 1900-luvulle tultaessa.

Esiteollisen ajan sääty-yhteiskunta oli luonteeltaan sulkeutunut. Kukin ryhmä pyrki eristäytymään omaan keskuuteensa ja harrastamaan omaa kulttuuriaan. Tällainen vaara oli tarjolla työväenkulttuurinkin kohdalla, ja se olikin todellisuutta pitkälle yli toisen maailmansodan. Urheilu, näytelmäharrastus ja musiikki olivat tyypillisesti luokkakuntaista kulttuuria siitäkin huolimatta, että urheilulajit, monet näytelmäkappaleet ja musiikkikin olivat peräisin porvarillisen kulttuurin piiristä.

Talonpoikaisiyhteiskunnassa oli tietynlaisia voimailulajeja, joita voidaan pitää eräänlaisina urheilun esimuotoina. Varsinaisia urheilumuotoja kuitenkin alettiin kehittää vasta 1700-luvun lopun Saksassa. Eri lajeja kokeiltiin Suomessakin jo 1830-luvulla ja urheilun yleistyminen alkoi 1870-luvulta alkaen. Osaltaan tähän vaikutti kansakoululaitos. Urheilusta tuli sitten lähes alusta alkaen osa työväenliikettä, vaikka — kuvaavaa kyllä — työläiset itse tunsivat alkuaikoina epäluuloa urheilua kohtaan, koska sekin oli syntynyt ”herrojen” aloitteesta.

1900-luvun alkupuolelta lähtien työväen omien yhdistysten ja urheiluseurojen myötä työläisurheilu alkoi saada merkitystä ruumiillisen

²⁷ Paulsson 1976, 69.

Kuva 3. Voimistelu- ja urheiluseura Tiutisten Pyrintö perustettiin vuonna 1907. Seuran tuloksekkainta aikaa olivat 1920- ja 30-luvut. Viestijuoksun lähtö yleisurheilukilpailuissa vuonna 1933. TYKL kuva-arkisto.

kunnon ylläpidon ja terveydenhoidon ohella myös maailmankuvan avartajana. Urheilijain parhaimmistolle avautui mahdollisuuksia kilpailumatkoihin sekä kotimaassa että ulkomailla. Näillä kilpailumatkoilla luotiin yhteyksiä kotiseutua laajempiin piireihin. Ne olivat tavallisen kansan ensimmäisiä omakohtaisia kansainvälisiä kosketuksia. Tietoa kansainvälisestä työväenliikkeestä tai vaikkapa elämäntavasta ja -tasosta ei välttämättä enää saatu vain työväentalon poliittisista juhlapuheista tai sanomalehdistä. Onkin sanottu, että ensimmäisiä työväenluokan ”matkailijoita” olivat urheilijat. Urheilulla oli sitä paitsi välinearvoa, sillä menestynyt urheilija saattoi odottaa menestystä myös ammattiuralla.²⁸

8. Kulttuurin tuottajista massakulttuurin kuluttajiksi

Samaan aikaan kun urheilu muuttui yhä laajempien kansalaispiirien harrastukseksi, avartuivat myös muut vapaa-ajan sektorit. Työväen oma näyttämötoiminta alkoi yhtä aikaa työväenliikkeen kanssa. Näy-

²⁸ Kolehmainen 1972; Väättäin 1978, 43–50.

telmäseuroja perustettiin jo 1800-luvun puolella liberaalisen työväenliikkeen aikana, mutta varsinainen nousukausi alkoi vuosisadan vaihteen jälkeen. Tällöin alkoi se työväenkulttuurin nousukausi, jolloin myös pääosa työväentaloista rakennettiin. Ja lähes poikkeuksetta niihin rakennettiin myös näyttämö.

Aivan alkuaajoista lähtien työväestön järjestämässä tilaisuuksissa ohjelmaan kuului muun ohjelman ohella omin voimin esitetty näytelmä. Tällainen ohjelmallinen illanvietto, johon kuului muun ohjelman lisäksi näytelmä ja lopuksi tanssia, on tyypillisesti suomalaisen kulttuuriin kuuluva ilmiö. Näitä iltamiksi sanottuja tilaisuuksia järjestivät monet muut yhteiskuntapiirit. Kuitenkin on huomattava, että juuri tästä työväen iltamiin liittyneestä näytelmätoiminnasta kehittyivät ajan myötä omaksi erityiseksi instituutiokseen lukuisat, yhä edelleen toimintaansa jatkavat työväennäyttämöt ja työväenteatterit. Näyttelijänsä nämä näyttämöt saivat tavallisista tehtaalaisista, sahatyöläisistä jne. Parhaimmissa tapauksissa ohjaajaksi saatiin joku ammattitaitoinen henkilö. Harjoituksia pidettiin iltaisin, kun pitkä työpäivä oli päättynyt, ja esitykset olivat viikonloppuisin. Työväentalojen näyttämöillä esitettiin sekä aatteellisia, luokkatietoisuutta kohottavia näytelmiä että vain huvittamiseen ja viihdyttämiseen tarkoitettuja kansannäytelmiä ja laulunäytelmiä.

Kuva 4. Näytelmäharrastus on kuulunut olennaisena osana suomalaisen kulttuuriin. 1930-luvun lopulla näyteltiin Värtsilän Työväen Näyttämöllä muun muassa "Seitsemää veljestä". Museoviraston kuva-arkisto.

Työväki loi myös omat musiikin muotonsa. Porvaristolla ja yläluokalla oli oma salonkimusiikkinsa ja -tanssinsa. Samalla tavalla maaseudun väestöllä oli omat kansantanssinsa ja -musiikkinsa, polkat ja jenkät. Eräiden muistelmien mukaan myös työväen parissa kaupungeissa tanssittiin juhlissa vielä vuosisadan vaihteessa pompadouria, pas d'espagnea, pas de quatrea, krakowiakia ja muita salonkitansseja. Vähittäistä muutosta tulivat merkitsemään ne varhaiset populaarikulttuurin musiikilliset muodot, joita vuosisatamme alussa alkoi jatkuvasti tulla ulkomailta. Tänä aikana luotiin se musiikkikulttuurin perusta, johon työväen musiikkiperinne on siitä lähtien pysyvästi nojautunut. Siihen kuuluvat torvisoittokunnat, joiden ohjelmisto oli laaja ulottuen työväenlauluista ja marseista populaariviihteeseen. 1880-luvulta 1930-luvulle torvisoitto ja kuorolaulu kuuluivat jokaisen juhlan ohjelmaan.

1920-luvulta alkaen levisi maahamme suuren innostuksen vallitessa uusi populaarimusiikki, tango ja jazz, jotka vähitellen valtasivat aikaisemman musiikin sijan, ulottivat vaikutuksensa lähes kaikkiin yhteiskuntaryhmiin ja alkoivat nopeasti syrjäyttää vanhaa viihde- ja tanssimusiikkia. Tällöin myös työväen musiikki jähmettyi vanhoihin kaavoihin, ja siitä muodostui ajan mittaan musiikkia, jota nyt sanotaan perinteiseksi työväenmusiikiksi. Toisaalta kuitenkin aatteellisten laulujen tilalle tulivat päivänpoliittiset pilalaulut, kisällilaulut, joita esittivät kisälliryhmät, nuorisjärjestöjen propagandaryhmät. Kisällilaulu kukoisti 1950-luvulla, mutta alkoi vähetä seuraavalla vuosikymmenellä, jolloin muikin toiminta alkoi taantua.²⁹

Työväestön lukumäärän kasvaessa lisääntyi myös populaarikulttuurin kuluttajien määrä. Tämän kulutuksen tyydyttämiseksi alkoi tämän vuosisadan alkupuolella kehittyä kokonaan uudenlainen massatuotantoon soveltuva kulttuuriteollisuus. Sen ensimmäisiä sovellutuksia oli elokuva, joka iski sopivasti tarpeelliseen aukkoon: halvat, ympärivuotiset, säännölliset ja säästä riippumattomat elokuvat tyydyttivät passiivisen viihteen tarvetta. Elokuvalle tuli useitakin funktioita työväen elämässä. Ajanvietteen ohella se tarjosi maailmankuvaa avartavia kohtauksia kaikkialta maailmasta, mutta myös kansanomaistettuja idolikuninkaita ja -kuningattaria kaikille, filmitähtiä, jotka kohottivat ja liikkuttivat massojen mieliä enemmän kuin kotoiset henkilöhahmot, merkimiehet ja -naiset.

Elokuva raivasi musiikin tavoin tietä kansainvälistyvälle populaarikulttuurille. Näin omaehtoista kulttuuria tuottavasta työväestä tuli vä-

²⁹ Hako 1974, 146—148.

hitellen massakulttuurin passiivisia kuluttajia. Samalla tavoin tulivat tätä kulttuurin massakulutusta tyydyttämään elokuvan ohella äänilevy, aikakauslehdistö, halvat kirjasarjat ja radio.³⁰

9. Aate haalistuu, muistot museoon: työväenkulttuurin käyttöarvo

Kansainvälisyys on työväenliikkeen dilemma. Poliittinen työväenliike oli alkuperältään kansainvälinen, mutta sen rinnalle syntyi suomalainen työväen elämäntapa arkirutiineineen ja vapaa-ajan vieton muotoineen. Kansainvälistä oli myös se muodinmukainen populaarikulttuuri, massa-viihde, joka alkoi vähentää työväen omaehtoisen kulttuurin tarvetta. Niin urheilussa, teatterissa kuin musiikissakin yhä suurempi joukko siirtyi itse esittäjästä katsomon puolelle, ammattilaiset korvasivat harrastajat. Ideologisesti värittyneessä julkisessa juhlaperinteessä on puolestaan todettu toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneen yhä suurempaa kansallista vakaantumista.³¹ Tällöin entistä harvempi tilaisuus on jäänyt eksklusiiviseksi, työväen omaksi.

Nykyisessä sosiaalisessa taistelussa tai taistelussa jäsenistöstä ammattiyhdistysliikkeessä käytetään eilispäivän ”lippuja” entistä harvemmin. Aate, symbolit ja ihanteet ovat jääneet perinteeksi, vaikkakin kunniaakkaaksi työväenluokan perinteeksi, joka joutaa museoitavaksi tai käytettäväksi folkloristisena rekvisiittana. Onko työväenkulttuurilla ajankohtaista merkitystä tai onko sitä lainkaan olemassa? Jos on, niin millaisia sille luonteenomaisia piirteitä tai aspekteja voidaan havaita?³² Mikä voisi olla työväenkulttuurin ja -perinteen tutkimisen merkitys meidän aikanamme?

Viime vuosisadalla kehittynyt työväenliike pystyi asteittain torjumaan kapitalistisen järjestelmän mukanaan tuoman teollisen alistamisen, uudenlaisen orjuuden muodon. Työväenliike synnytti valtakulttuuria vastaan taistelevan vastakulttuurin, joka selvisi voittajaksi. Nyt sen vastakulttuurin luonne on hävinnyt. Vastakulttuurin luonnehtimaan elämäntapaan sisältynyt työväen sosiaalinen syrjintä päättyi viimeistään 1960-luvulla. Samalla katosivat työväkeä muista väestöryhmistä erottaneet selväpiirteiset ulkoiset tunnusmerkit.³³ Työläinen integroitui muuhun yhteiskuntaan. Palkkatyöläisen nimikkeen alle alkoi sijoittua väkeä monista erilaisista yhteiskuntapiireistä.

³⁰ Ks. Knuuttila 1988.

³¹ Räsänen, R. 1987, 112.

³² Kramer 1984, 222.

³³ Kalela 1986, 78.

Muutos on merkinnyt sitä, että perinteinen työväenkulttuuri on menettänyt dynaamisuutensa ja tullut hahmottomaksi. Taistelevan työväenkulttuurin vanhat muodot elävät vain muistoissa perinteenä, jonka symboliarvoa ei voi väheksyä, mutta joka ei ole aktiivista nykyculttuuria. Suuren maaltamuuton ja palkkatyöläistymisen myötä on tultu samantyyppiseen vaiheeseen kuin vuosisadan vaihteessa, jolloin työväenkulttuuri sai ensi kerran muotonsa. Sen ajan ihmiset tuskin pystyivät hahmottamaan toimintansa ja tapansa yhteiskunnan vasta- tai osakulttuuriksi. Sama hahmottamisen vaikeus on nykytilanteessa.

Kulttuurilla on kannattajansa, sillä on luojansa ja kuluttajansa. Onko nyt kadotettu näköpiiristä urbanisoitunut, tavallinen ihminen? Tiedetäänkö, miten hän elää? Onko hän niin privatisoitunut, ettei häntä tavoiteta organisaatioiden kautta kuten ennen? Millä tavoin hän jäsenyytään kansan jäseneksi? Vaikka häntä entistä enemmän yhdistää työläisyys, palkkatyöläisyys, on häntä yhä vaikeampi saada yhteisen nimittäjän, työväenkulttuurin, nimikkeen alle. Vanhat kunniakkaat perinteet, käytännöt, symbolit, arvot ja aatteet koskettavat yhä pienempää osaa kansasta. Perinteitä ollaan museoimassa ja uusi palkkatyöläisyyteen nojautuva kulttuuri hakee vielä muotoaan. Kun yhteiskunnan rakenteet muuttavat, muuttuvat sen myötä arvot, asenteet ja aatteet.

Kansankulttuuri itsessään on käsitetty neutraaliksi, jolloin työväenkulttuuri voisi olla sen aktiivinen aspekti. Näin ollen ristiriita eri näkökantojen välillä olisi vain näennäinen. Työväenkulttuuri voi olla osa suomalaista kansankulttuuria, kuten Ilmar Talve on asian nähnyt,³⁴ mutta arvojärjestelmänä nähtynä on mahdollista hahmottaa työväen asema ja elämäntapa suhteessa yhteiskunnan muihin arvojärjestelmiin. Tutkimuksen on saatava selville, miten nykyajan työntekijä, palkkatyöläinen, ymmärtää asemansa oman aikamme yhteiskunnassa, millä tavoin hän on organisoitunut ja mitkä ovat hänen arvonsa.

Meidän aikamme työväenkulttuurin ja sen kannattajien identiteetin etsiminen tulee olemaan tulevaisuuden tutkimuksen haaste. Toinen kysymys on se, pystyykö Suomi nyt kansakuntana torjumaan ”ylikansallisen kulttuurin” vaaran kansallisen kulttuurin ja perinteen avulla. Vai onko lainkaan tarpeen asettaa torjumaan vaikutteita? Kautta aikojen kulttuurilainoja on saatu, ja ne on sopeutettu omaan kulttuuripääomaamme. Kulttuurin kokonaiskehityksen ymmärtäminen vaatii kuitenkin vanhaan työväenkulttuuriin kohdistuvaa tutkimusta asettamaan uusia kysymyksiä ja vastaamaan niihin. Miten integroituminen yleiskulttuuriin tapahtui, minne vanha työväenkulttuurin elinvoima katosi?

³⁴ Talve 1969, 20.

Vanhan työväenkulttuurin synnyn ja kehityksen analyysi auttaa osaltaan nykyhetken muutosprosessin ymmärtämisessä.

Perinteen näkökulmasta voidaan pohtia työväenkulttuurin merkitystä nyky-yhteiskunnassa. Voidaan ajatella, että työväenkulttuurilla voisi olla samanlainen tehtävä ja samanlaiset vaiheet kuin Kalevalalla. Kalevalastahan muodostui Suomen kansallista identiteettiä muovaava ja korostava tekijä eräässä tärkeässä maamme historian vaiheessa. Tämän aatteen ylläpitäjänä oli ennen kaikkea sivistyneistö. Sen jälkeen kun tuo kulttuurinen tehtävä oli suoritettu, Kalevala jäi vain asiantuntijan ja pienen harrastajapiirin vaalimaksi. Vain tietyt tasavuosisikymmenet kansalliseepoksen synnyn jälkeen ovat nostaneet sen esille. Viime vuosikymmenet ovat kuitenkin osoittaneet, että kansan parista kootulle ja Lönnrotin yhtenäiseen muotoon muokkaamalle teokselle on löytynyt paljon muutakin käyttöä tieteen, taiteen ja koko kulttuurielämän piirissä.

Työväenkulttuurille ei voi määritellä tarkkaa "ilmestymisvuotta". Se kasvoi vähitellen kuten kalevalainen runous aikanaan. Molemmissa on sekä kansainvälisiä että kansallisia aineksia. Kalevalaista perinnettä kerättiin pitkään, työväenperinteen keruu on vielä alkuvaiheessaan. Tulevien aikojen tieteelliset analyysit tulevat paljastamaan vielä paljon tällä hetkellä tiedostamatonta ainesta myös työväenkulttuurista. Lönnrot loi Kalevalan, mutta kuka loi suomalaisen työväenkulttuurin eri muodot? Vertailevalla kansatieteellisellä tutkimuksella on tässä vielä suuri tehtäväkenttä. Tässä vaiheessa näyttää siltä, että emme vielä tiedä, mikä tulee olemaan työväenperinteen osuus koko kansankulttuurin kentässä ja mikä tulee olemaan sen arvo ja käyttö tulevaisuudessa.

KIRJALLISUUS

- ALAPURO, RISTO 1985: Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan sekä Yhteiskunnalliset ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen. *Suomalaiset: yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. Juva.
- ANDERSSON, PÄIVI 1983: *Pihlajaveden työväentalojen merkitys maaseutuväestön kontakti- ja vuorovaikutustilanteissa vuoteen 1969 asti*. Summary: The Significance of the Workers' Halls of Pihlajavesi in Situation of Contact and Interaction of the rural Population up to 1969. Studies of the Ethnology Department of the University of Jyväskylä 16.
- Die andere Kultur: Volkskunde, Sozialwissenschaften und Arbeiterkultur*. Hg. von HELMUT FIELHAUER und OLAF BOCKHORN. Wien—München—Zürich 1982.
- DÖLLE, SIRKKU 1979; Äitienpäivä. *Juhlakirja: suomalaiset merkkipäivät*. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Helsinki.
- EK, SVEN B. 1984: Arbeiterkultur und Volkskunde. *Studien zur Arbeiterkultur* (ks. Kramer 1984).
- GUSTAVSSON, ANDERS 1979: *Etnologiska studier kring arbetarmiljöer i Sverige*. Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet vid Lunds universitet. Meddelanden nr 83. September 1979.
- HAKO, MATTI 1974: Työväenkulttuuri. *Folklore tänään*. Tietolipas 73. Hämeenlinna.
- KALELA, JORMA 1985: Työväenperinne tämän päivän Suomessa. Esitelmä Jyväskylän Talven työväenperinneseminaarissa "Työväenkulttuuri vastakulttuurina" 26. 1. 1985.
- 1986: *Näkökulmia tulevaisuuteen*. Paperiliiton historia 1944—1986. Tampere.
- Kansa liikkeessä*. Toim. RISTO ALAPURO, ILKKA LIKANEN, KERSTIN SMEDS, HENRIK STEINIUS. Vaasa 1987.
- KNUUTTILA, SEPPÖ 1988: Massakulttuurin mähinnousu. *Suomen historia* 8. Espoo.
- KOLEHMAINEN, TEUVO 1972: *Työläisurheilu Suomessa 1*. Helsinki—Keuruu.
- KORFF, GOTTFRIED 1984: Rote Fahnen und Tableaux Vivants. Zum Symbolverständnis der deutschen Arbeiterbewegung im 19. Jahrhundert. *Studien zur Arbeiterkultur*. Beiträge der 2. Arbeitstagung der Kommission "Arbeiterkultur" in der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Hamburg vom 8. bis 12 Mai 1983. Münster.
- KRAMER, DIETER 1984: Arbeiterkultur und Kulturanalyse, Klassen- und Formationspezifika. *Studien zur Arbeiterkultur*. Beiträge der 2. Arbeitstagung der Kommission "Arbeiterkultur" in der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Hamburg vom 8. bis 12. Mai 1983. Herausgegeben von ALBRECHT LEHMANN. Beiträge zur Volkskultur in Nordwestdeutschland herausgegeben von der Volkskundlichen Kommission für Westfalen Landschaftsverband Westfalen—Lippe. Heft 44. Münster.
- 1986: Arbeiterkultur — ein kulturgeschichtliches oder ein sozialgeschichtliches Problem? *Transformationen der Arbeiterkultur*. Beiträge der 3. Arbeitstagung der Kommission "Arbeiterkultur" in der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Marburg vom 3. bis 6. Juni 1985. (Hg.) PETER ASSION. Jonas Verlag.
- LEHTONEN, JUHANI U. E. 1979: Vappu. *Juhlakirja: suomalaiset merkkipäivät*. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Helsinki.
- 1982: Kaupungistuva kansankulttuuri. *Suomen kulttuurihistoria III*. Porvoo.
- LEHTONEN, JUHANI U. E.—RÄSÄNEN, MATTI 1973: *Kuopion Haapaniemi*. Deutsches Referat: Der Stadtteil Haapaniemi in Kuopio. Ethnologische Untersuchung. Aarni 15.
- 1. nordiske seminar om arbeiderkultur og arbeiderfolklore* 22.—24. aug. 1983. Vol. 1—4. København.

- PAULSSON, GREGOR 1976: *Svensk stad 1* (fjärde tryckningen). Lund.
- PELTONEN, ULLA-MAIJA 1985: *Työväen muistitieto ja perinne*. Selvitys työväen muistitiedon ja perinteen keruusta ja arkistoinnista sekä esitys työväen muistitiedon ja perinteen sisältöanalyysimalliksi. Helsinki.
- RÄSÄNEN, MATTI—LEHTONEN JUHANI U.E. 1977: *Kaupunkikansatieteen ongelmia*. Tutkimuskohde ja sen kokonaishahmo kulttuurin muutoksessa. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen tutkimuksia 7.
- RÄSÄNEN, RIITTA 1987: Die Spiegelung von herrschender Ideologie und Gegenideologie in der örtlichen Festtradition. *Dorf- und Stadtkultur*. Der gegenseitige Einfluss von Dorf- und Stadtkultur im 20. Jahrhundert bei den finnisch-ugrischen Völkern und ihren Nachbarn. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 198.
- SARMELA, MATTI 1979: Sopeutuminen aikaan. *Juhlakirja: suomalaiset merkkipäivät*. Kallevalaseuran vuosikirja 79. Helsinki.
- SOIKKANEN, HANNU 1985: Sosiaalishistoriasta ja kansatieteestä. *Informatio* n:o 3/1985. Julkaisija: Kansatiede/Kulttuurien tutkimuksen laitos. Turun yliopisto.
- Sosialistisen elämäntavan ongelma*. Toim. Olli Perheentupa ja J. P. Roos. Kansankulttuuri. 1982.
- STENIUS, HENRIK 1987: *Frivilligt — jämlikt — samfällt*. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till massorganisationsprincipens genombrott. Helsingfors.
- STENVALL, KIRSTI 1987: *Kirjallisuustuettelo kansatieteellisestä ja folkloristisesta työväestön tutkimuksesta Suomessa v. 1918—1986*. Scripta ethnologica 36. Turun yliopiston kansatieteen laitoksen julkaisuja.
- Suomalaiset luokkakuvassa*. Toim. Raimo Blom et al. Jyväskylä 1984.
- Suomen työväenliikkeen historia*. Toim. LAURI HAATAJA, SEPPO HENTILÄ, JORMA KALELA ja JUSSI TURTOLO. Joensuu 1976.
- TALVE, ILMAR 1969: Teollisuustyöväen työ- ja elämänoloista ennen I maailmansotaa. *Työväenliike kulttuuritekijänä*. Toim. MATTI HAKO. Tampere.
- 1984: *Turun yliopiston kansatieteen laitos 1958—1983*. Scripta ethnologica 34. Turun yliopiston kansatieteen laitoksen julkaisuja.
- 1985: The ethnological study of workers in Finland. *Ethnologia Fennica* 1984.
- WILLNER, MARGARETA 1978: *Varsinais-Suomen työväentalot — Folkets hus i egentliga Finland*. Turun kaupungin historiallinen museo. Raportteja 2.
- VÄÄTÄINEN, ELINA 1978: *Työväenkulttuuri osakulttuurina — teollisuustyöväestön yhdistys- ja yhteistoiminnasta sekä vuorovaikutustilanteista Kymin Tiutisissa vuoteen 1943 asti*. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen tutkimuksia 8. *Yhdistystalotoimikunnan mietintö*. Komiteamietintö 1983:34.

MATTI RÄSÄNEN: *Working class culture: from counter-culture to power-culture*

Ethnologists began to take an interest in Finland's working population in the late fifties. Research began to be properly organised in Western Europe towards the end of the seventies. However, by that time the forms associated with the "golden age" of working class culture that had arisen around the turn of the century were no longer in existence, or at least had only a traditional value. A struggling counter-culture had become part of a power-culture and had also been made legitimate by the state.

In order to determine what working class culture is to-day, it is necessary to know how it came into being, what forms it took and what its significance was for the identity of its supporters. In studying culture one may take as a point of departure the idea of Dieter Kramer that research should concentrate on the expressions of the wage-earner's value system in their social and structural contexts. These expressions will indicate the internal value system of the group or class and the way of life associated with it.

The way of life is to be seen as an extensive area, of which the following aspects have been widely studied in Finland: work, housing and social contacts. In the present article, however, only some limited aspects of the value system of the working class are dealt with, aspects that have so far been little studied by ethnologists. From the ethnological point of view, culture is seen as existing in layers and as a series of processes that have their effect both within the layers and between them.

The creation of a working class culture began under the tutelage of the higher social classes, but moved by stages into the hands of the workers and their representatives. Activities can be considered as belonging to different contexts. Within the social context, we have among other things festivals, with their cultural value. Another part of the social value system is formed by spare-time activities, which include both expressions of physical culture, like sport, and "spiritual" undertakings like amateur theatricals, music and that typical expression of community life, the "social evening". The last-named may comprehend political speeches, plays, music and dancing. The focus for these activities was often the workers' hall, an ideological and cultural centre which provided a physical context.

With the advent of mass culture these "home-made" activities have gradually lost their importance. There has been a change from active producers of culture to passive consumers thereof, and the result has been a weakening of the sense of community. Ideas, activities and symbols have become like theatrical props which are more and more rarely taken out to be used from their hiding place in the museums. In its time, the Kalevala created the Finnish identity; a peasant culture came into being to express the authentic spirit of the people. Working class culture, on the other hand, is the expression of an entirely new social class. It is the task of research now to try and clarify, in the light of the past, what the worker's position is in to-day's society, how he understands that position, how he is organised, what are his values.

